

bodne izbire starševstva ne le deklarativno, ampak predvsem na področju davčne politike in zagotavljanja občje blaginje. Le v tako urejeni skupnosti naj bi se rojevali zaželeni otroci, ki bodo ob možnosti razvoja po njihovi meri zares srečni.

Delo, ki je v Nemčiji izšlo že leta 1985, prinaša sedaj v naš prostor nove poglede na prebivalstveno politiko, ki lahko v našem času zaradi tradicionalne naravnosti pomenijo le marginalno mnenje. Kljub temu pa Uničenje modrih žensk neodvisno od tega, ali priznavamo izhodišča, sklepe in tudi nekatere vrednostne ocene posameznih zgodovinskih dogodkov, predstavlja resno znanstveno delo, ki ga ob visoki stopnji znanstvene argumentacije odlikuje še veliko slikovnega materiala, nazornih tabel in grafikonskih prikazov ter predstavitev ključnih zgodovinskih dokumentov (npr. Čarovniško kladiivo).

Čeprav je knjiga v zasnovi strokovno čtivo s področij demografije, sociologije in seksologije in torej v prvi vrsti namenjena raziskovalcem teh znanosti, se zdi, da bodo po njej posegli tudi tisti, ki jih zanima zgodovinski pojav in usoda čarovništva (še posebej, ker gre za enega redkih prikazov te problematike v slovensčini).

Aleš Primc

Alasdair MacIntyre

KRATKA ZGODOVINA ETIKE

Znanstveno in publicistično
središče, Ljubljana 1993

302 str., cena: 2.499 SIT

Izid slovenskega prevoda znane delo Alasdaira MacIntyrea *Kratka zgodovina etike* je nedvomno pomemben kulturni do-

godek. Strokovna dela s področja etike, ki bi nam nudila zares sistematičen in temeljit zgodovinski prerez razvoja in geneze evropske etične misli, so namreč zelo redka. MacIntyreova *Kratka zgodovina etike* je eno izmed takšnih del, ki mu kljub njegovi teoretski poglobljenosti ne moremo očitati, da je namenjeno zgolj strokovnjakom. Nasprotno, zaradi svoje duhovitosti in navidezne nezahtevnosti, ki je nedvomno posledica avtorjevega temeljitega poznavanja obravnavane tematike, je dostopno tudi širšemu krogu ljubiteljev humanistične literature. Razkriva nam temeljne mejnike evropske etične misli, katerih vsaj površno poznavanje sodi v takoimenovano splošno izobrazbo.

Mogoče pomeni izid *Kratke zgodovine etike* celo uvod v širšo obravnavo moderne evropske moralne filozofije. MacIntyreova neizprosna neoaristotelско naravnana kritika moderne morale je ob svojem izidu gotovo tako spodbudila kot tudi zaostрила razpravo o mestu in vlogi moderne moralne filozofije.

Pravkar omenjeno nam tudi razkriva, da so težišče MacIntyrove misli zgodovinske analize. Prednosti njegovega neoaristotelškega teoretskega izhodišča moramo torej iskati predvsem v nje-

govem izvrstnem poznavanju zgodovine etične misli. MacIntyreova zgodovinsko naravnana razlaga se osredotoča predvsem na skrbno analizo temeljnih etičnih pojmov in vrednot, katerih spreminjanje skrbno spremlja vse do moderne. To je tudi razlog, da MacIntyre v svojem delu vseskozi govori o temeljnih etičnih pojmi (concepts) in ne o etičnih konceptih, kot lahko preberemo v sicer zelo vestnem slovenskem prevodu dela. Avtorjeva zavezanost anglosaksonski nominalistični filozofski tradiciji se namreč kaže ravno v jezikovnoanalitični usmerjenosti njegovih raziskav.

Več kot temeljita rekonstrukcija evropske moralne misli se tako v *Kratki zgodovini etike* začne nja z analizo predfilozofske zgodovine "dobrega". Nato nas avtor iz homerskih časov popelje v tako imenovano klasično obdobje grške etične misli, ki ga utelešajo Sokrat, Platon in predvsem Aristotel.

Seveda pa MacIntyre v skladu s svojim neoaristotelским izhodiščem največ pozornosti posveča prav analizi Aristotelove Nikomahove etike. Le-ta mu pomeni tako teoretsko izhodišče kot tudi merilo, s katerim meri in ocenjuje skorajda celotno zgodovino etike. Zato nas ne sme čuditi, da lahko njegovo analizo aristotelškega prak-sisa odlikuje strokovnost, poglobljenost in izvornost.

Avtorjevo neoaristotelско teoretsko izhodišče pa v tem pregledu zgodovine evropske etike ni eksplicitno, ampak implicitno. Je pa prav to izhodišče bistveno vplivalo tako na razpored kot na izbor obravnavanih etičnih tem. To dejstvo je očitno že v njegovem sicer odličnem, a vendarle prekratkem orisu helenske etične misli. Ta je, lahko trdimo, v tem delu neupravičeno zapostavljena. Vendar kratki oris helenske etične misli izstopa zaradi izvrstne analize sicer tako redko pravilno razumljene stoiške etike, katere vplivi, ki segajo tudi v sodobnost (T. Akvinski, Spinoza,

F. Nietzsche), so ponavadi neupravičeno spregledani.

Nato nas avtor v prav tako kratki, a zares odlični zabeležki seznanil s temeljnimi problemi krščanske etike in genezo njene združitve z grško filozofsko tradicijo.

Še posebno temeljit, poglobljen in obširen pa je MacIntyre v svojem prikazu razsvetljskega moralnega projekta, s katerim začne svoj prikaz moderne moralne misli. Do nje je kot pristaš klasične aristoteljske tradicije seveda vseskozi globoko kritičen. Analizo moderne razsvetljske morale začneja z analizo Luthrovih, Machiavellijevih, Spinozovih, predvsem pa Hobbsovih etičnih stališč.

MacIntyrov prikaz britanske moralne misli 18. stoletja, ki doseže vrh v analizi Lockove in Humove etične misli, se navezuje na prikaz francoske moralne filozofije 18. stoletja ali, točneje, na analizo Montesquiejeve in Rousseaujeve etične misli.

MacIntyrova analiza temeljnih predpostavk, pojmov in vrednot razsvetljskega etičnega individualizma je mojstrska, strokovna in temeljita. To pa žal ne velja za analizo Kantove, prav tako razsvetljske etike kategoričnega imperativa. Zato žal ostaja le kratka in obrobna beležka, vsekakor nezadostna. Vzrok za zapostavljanje Kanta kot enega temeljnih sodobnih filozofov etike moramo nedvomno iskati v MacIntyrovem aristotelizmu. Zgodovinski razvoj ali napredovanje od klasične Aristotelove skupnostne etike k modernemu razsvetljskemu etičnemu individualizmu za MacIntyra prej pomeni nazadovanje kot napredek. V tem smislu se mu zgodovinski razvoj od klasične moralne enotnosti do modernega etičnega pluralizma kaže tudi kot izguba nekdanjega etičnega univerzalizma in torej kot padec v subjektivno partikularnost, torej poljubnost in neobveznost moderne morale.

Zato sta v Kratki zgodovini etike vidno izpostavljena predvsem pravkar omenjena nasprotujoča si sklopa etičnih sistemov. Pravkar omenjeni razkol je težišče avtorjevega teoretskega zanimanja in zato po svoji teži, pomembnosti in obsegu marsikdaj tudi neupravičeno zasenci druge iz omenjene sheme izstopajoče etične sisteme (Epikur, kiniki, Kant itd.).

MacIntyre tako zgodovino etike vidi predvsem kot spopad ali, bolje rečeno, kontroverzo med klasično aristoteljsko moralno tradicijo in modernim moralnim individualizmom. Prva izhaja iz harmoničnega življenja v polisu, v katerem imajo državljani skupni cilj, druga pa, nasprotno, iz psihologije egoističnega posameznika, ki je v neprestanem spopadu z drugimi posamezniki. Če je prva primer harmoničnega etičnega univerzalizma, predstavlja druga etiko konflikta, katere naloga je predvsem regulacija vsesplošnega spopada individualnih volj in želja.

Tako nas tudi ne sme čuditi, da je poglavje o Heglovih etičnih izhodiščih bolj analiza kontroverze med skupnostno in individualistično etiko kot pa dejanska analiza Heglovih etičnih izhodišč.

Enako lahko trdimo o poglavju, ki naj bi obravnavalo Kirkegaardovo in Nietzschejevo etiko. Tu se avtor posveča predvsem analizi temeljnih značilnosti moderne etike izbora in Kirkegaardovega in Nietzschejevega etičnega sistema ne analizira podrobneje, čeprav sta ravno tadva prelomnica, od katere dalje lahko govorimo o postracionalistični filozofiji. V Kirkegardu in Nietzscheju MacIntyre vidi predvsem tipična predstavnika etičnega subjektivizma in voluntarizma, za katera je etično stališče predvsem zadeva poljubega subjektivnega izbora. To je po avtorjevem mnenju ena temeljnih značilnosti sodobne etične anarhije.

Poglavje o utilitarizmu, v katerem avtor izpostavi neizprosni

kritiki etične nazore J. Bentham in J. S. Milla, pa lahko v nasprotju s prejšnjim ocenimo za poznavalsko.

Enako lahko trdimo tudi o - žal kratkem, a vseeno učinkovitem - pregledu sodobne etične razprave (v petdesetih in v začetku šestdesetih let), s katerim delo zaključuje.

MacIntyrov pogled je zavoljo njegovega neoaristoteljskega izhodišča torej usmerjen bolj v preteklost kot v prihodnost. Prav v tem je tudi njegova šibka točka.

Seveda pa Kratka zgodovina etike s tem prav nič ne izgubi, ampak v nekem smislu celo pridobi. MacIntyrov neoaristotelizem namreč ni toliko poskus preseganja razsvetljske etike, bolj je izhodišče za njeno radikalno zgodovinsko naravnano kritiko. Teoretsko moč tega izhodišča moramo iskati predvsem v izostrenih zgodovinskih analizah temeljnih etičnih problemov in pojmov. Pri tem pa to teoretsko izhodišče vendarle ni zadosti močno, da bi lahko neresljiva protislovja, ki ob tem nastajajo, tudi uspešno razreševalo.

MacIntyrovo neoaristoteljsko izhodišče lahko za lažje razumevanje temeljne zastavitve Kratke zgodovine etike povzamemo takole: MacIntyre je prepričan, da je dandanes tisto, kar se je nekoč imenovalo morala, v dobršni meri izginilo. Zato lahko po njegovem mnenju govorimo o etičnem nihilizmu moderne. Če pa hočemo nekdanjo moralo zopet obuditi in se povrniti k etičnemu univerzalizmu, moramo to vsekakor storiti v aristoteljskih terminih.

Zato nas avtor v svojem zgodovinskem prerezu evropske etične misli pravilno opozarja, da je z nastopom razsvetljenstva (Hobbes, Locke, Diderot itd.) stara aristoteljska teleološka etična shema dokončno razpadla. Toda po drugi strani v skladu s svojim osnovnim teoretskim izhodiščem meni, da razsvetljenje kljub številnim

poskusom ni uspelo na novo racionalno utemeljiti sekularnega avtonomnega gibalca. Zato so moralne sodbe, splošno veljavne v klasičnem etičnem univerzalizmu, z nastopom razsvetljske etike postale zgolj izraz subjektivne egoistične individualne volje in v tem pogledu le moralni prividi, ki po avtorjevem mnenju vodijo v etični nihilizem (beri pluralizem) moderne.

Aristotelsko pojmovanje etike se, točneje rečeno, naslanja na tri med seboj neločljivo povezane pojme, ki po MacIntyrovem mnenju le kot celota zagotavljajo inteligibilnost morale. To so pojem "človekove narave", pojem "človeka, kakršen bi ta lahko bil, če bi dosegel svoj cilj, ali bolje smoter" (telos), ter "etični pojmi", ki ta prehod, ki po Aristotelovem mnenju tvori smisel etike, omogočajo.

Razsvetljenje v svojem spopadu s sholastično dediščino ali točneje aristotelizmom T. Akvinskega opusti ravno središčni pojem aristotelske etike, tj. pojem "človeka, kakršen bi ta lahko bil, če bi dosegel svoj smoter". Tako postane sedaj zveza med preostalima pojmom nejasna in po MacIntyrovem mnenju neinteligibilna. S tem po njegovem mnenju etika izgubi svoj temelj.

Še več, s tem se, kot trdi avtor (in prav v tem moramo iskati osnovno poanto njegove interpretacije zgodovine evropske etike), popolnoma spremeni tudi vsebina etičnih pojmov, ki jim sedaj razsvetljenje poda popolnoma novo vsebino. (Prim: A. MacIntyre, *After Virtue*, 4. izdaja, str. 52 in nasl.; Duckworth, London 1992).

Vrednote v moderni niso več utemeljene v modelu družbenega življenja (polis) in nikakor niso več enako obvezne za vse člane družbe, ki bi si zato prizadevali za skupni cilj, ampak so vezane na psihologijo posameznika. Če pa v etiki izhajamo iz posameznika, je le-ta lahko le bolj ali manj prefinjen egoizem.

Prav zato MacIntyre meni, da smo osvoboditev individuuma iz spon zunanje avtoritete, ki nam jo je prineslo razsvetljenje, plačali z izgubo vsakršne avtoritete moderne morale, ki je tako postala stvar posameznikovega izbora.

MacIntyre je, kot aristotelik prepričan - in prav to je jedro njegove teoretske pozicije -, da moramo v splošni moralni krizi zopet zavzeti neko trdno stališče. To mora biti, če se hočemo izogniti neuspehom razsvetljske etike, formulirano v okvirih aristotelske moralne sheme. V nasprotnem primeru bomo po njegovem mnenju prisiljeni zgolj ponavljati neuspehe razsvetljenstva (pragmatizem, utilitarizem, emotivizem itd.), ki mu ni uspelo dovolj utemeljiti svojega izhodišča: avtonomnega individuuma. Tretje alternative namreč, to štejejo za glavno slabost MacIntyreove teoretske pozicije, po njegovem mnenju ni.

Opiranje na aristotelsko pojmovanje praksisa ga zato, brž ko se sooči z neizogibnim etičnim pluralizmom moderne, vodi v nerazrešljiv konflikt z moderno. Ko namreč poskuša v moderni odkriti ekvivalente tistega, kar bi Aristotel še dopustil, lahko le ugotovi, da je moderna izgubila nekdanjo etično univerzalnost in da je zato sodobna morala le poljuben subjektivni izraz individualne volje.

Ob tem pa moramo vendarle poudariti, da bi si sodobna moralna teorija brez MacIntyrovih lucidnih in kritičnih analiz ter njegove neizprosne kritike mnogo težje zastavila temeljno vprašanje: Kaj je v sodobnem etičnem pluralizmu sploh še lahko skupni imenovalec tistega, kar se dandanes imenuje morala?

Gregor Adlešič

Avrelij Avguštin

ZAKONSKI STAN IN POŽELENJE

Krt, Ljubljana 1993

123 str., cena: 1.575 SIT

Pričujoči prevod Avguština iz latinščine je delo Nataše Homarjeve. To ni prvo prevajalkino srečanje s tem avtorjem, saj je prevedla njegov dialog Učitelj, objavljen v zborniku Bog, učitelj, gospodar, ki je izšel v zbirki Analecta. Tudi knjiga ni prvi prevod Avguštinove cele knjige, saj je Anton Sovrè leta 1932 prevedel in izdal Izpovedi (Confessiones). Zlasti pred vojno so katoliški teologi pisali razprave in članke o Avguštinovi misli in prevajali odlomke njegovih del. Po dolgem Avguštinovem molku pri nas je založba Krt izdala nekakšen priročnik o spolnem življenju v zakonu. Ni čudno, da nam ponujajo takšno branje, saj smo nedavno slišali o ženskah brez otrok kot o jalovih vejah na drevesu. Avguštin je bolj diplomatski: v knjigi poudari edini namen in edino dobro zakona in telesnega poželenja.

V spremni študiji nas Marko Kerševan vpelje v Avguštinov čas